

Ekonomie anders bekeken - verloedering als economies verschijnsel

Het toenemende geritsel

Aan m'n kranteknipselarchief is te zien welke onderwerpen door de maatschappelijke processen in bepaalde periodes naar de oppervlakte worden geduwd. Zo wordt de laatste jaren de rubriek 'verloedering' dikker. Deze rubriek bevat onder andere teksten over fraude, corruptie, economische criminaliteit en dergelijke. Wellicht zullen er mensen zijn die dit toeschrijven aan de grotere openheid over deze onderwerpen. Mijn indruk is dat één en ander samenhangt met de stand van zaken in 'onze' economie.

DE AFFAIRES LIGGEN voor het grijpen. Om maar dicht bij huis te blijven: de affaire Brinkman. Hoe je het ook wendt of keert, de kroonprins van het CDA is betrokken bij de handel en wandel van een persoon die voor de Fiod verdacht is. Ook het aftreden van de Japanse premier Hokusawa is nog zeer vers. Er is zelfs een overeenkomst tussen diens affaire en die van Brinkman. Ook Hokusawa is - naar eigen zeggen (Het Financieel Dagblad, 9 april 1994) - aangesproken op de financiële manipulaties van zijn schoonfamilie, te weten zijn schoonvader, en wel samen met het Japanse telekommunikatiebedrijf NTT. In België weet men er trouwens van mee te praten. Denk maar eens aan de affaire van de "drie Guys" van de waalse Parti Socialis-te: Guy Spitaels, Guy Mathot en Guy Coëme. Alle drie betrokken bij de aangevochten aankoop van Agusta helikopters. En dan de recente affaire in Duitsland rond de grootste projektontwikkelaar Jürgen Schneider, waarbij de Duitse Centrale Bank betrokken was. We gaan naar het Zuiden. Felipe Gonzales, de Spaanse premier, moest rond 20 april jongstleden spitsroeden lopen in het parlement vanwege een reeks affaires, waarbij de hoogst betrokken autoriteit de ex-gouverneur van de Centrale Bank was. Volgens het Spaanse Openbaar Ministerie waren tegen deze genoeg bewijzen verzameld om hem achter slot en grendel te zetten. Maar ook de Spaanse socialistiese

partij PSOE zou op illegale wijze gefinancierd zijn (Het Financieel Dagblad, 21 april 1994).

Tja, en dan verder in het zuiden: Italië, het symbool van de affaires. Denkend aan Italië springt onwillekeurig het woord 'Maffia' naar voren. En met dat begrip belanden we in het hedendaagse Rusland. Allemaal affaires die volgens mij onder te brengen zijn onder het kopje: 'korruptie'.

Fraude en corruptie

Er is ook nog een ander soort geritsel. Neem de affaire Joep van den Nieuwenhuizen. Of de Lopez affaire in Duitsland. Het betrof de nieuw aangestelde chef-inkoper bij Volkswagen José Ignacio Lopez, afkomstig van General Motors, die met dozen vol geheime documenten bij GM de deur uit ging. En dan de affaire Van der Valk. Deze zaken plaats ik onder het kopje 'fraude'. Fraude zouden we kunnen omschrijven als het geven van een valse voorstelling van een financiële stand van zaken, teneinde daardoor geld te verwerven. Er zijn belastingbetalers die zich hieraan schuldig maken, uitkeringsgerechtigden die zwart bijklussen, manipulators van aandelenkoersen enzovoort: financieel bedrog. Nu zijn affaires als die van Van den Nieuwenhuizen en Lopez speciale gevallen, omdat ze plaatsvinden binnen het kapitalistische bedrijfsleven dat zijn eigen 'waarden' en normen kent. Daar mag veel meer. En dus wordt het binnen die kaders niet zo snel als fraude aangeduid. Korruptie lijkt me iets anders. Korruptie wordt vereenzelvigd met politici, ambtenaren, hoogwaardigheidsbekleders en dat soort mensen. Korruptie zouden we kunnen omschrijven als wangedrag van de ontwerpers en/of behoeders van maatschappelijke waarden en normen jegens deze (eigen) normen en waarden. Een burgemeester die een bouwbedrijf een voorkeursbehandeling bij een inschrijving geeft in ruil voor een gratis verbouwing van z'n privee-woning. Een burgemeester behoort tot die behoeders van waarden en normen. Bij corruptie zijn dus publieke figuren in het geding. Naast corruptie en fraude is er ook nog criminaliteit. Dit laatste moet in dit verhaal maar even op de achtergrond blijven.

Samenhang

Hebben fraude en corruptie iets met 'onze' economische orde te maken? Ik denk het wel. Het draait per saldo altijd om geld. Dat is een eerste aanwijzing. In het zogenaamde reëel bestaande socialisme van de vroegere Sowjet-Unie en de oost-europese

landen was er wel een ekwivalent van de hiervoor genoemde affaires, maar daar ging het meer direct om de voordelen van de macht, zonder tussenkomst van het geld. Naast het geld als een aanwijzing voor een samenhang tussen fraude/korruptie en de kapitalistische identiteit van de economische orde, is er ook wel een verklaring voor. We moeten ons, om die samenhang op het spoor te komen, niet laten inspireren door Nederland anno 1994. Dat is een kapitalisme dat in bedwang gehouden wordt door allerlei wetten, regels, procedures, instituties en dergelijke. Laten we zeggen: een geciviliseerd kapitalisme. Zolang we ontsparingen en uitwassen van het systeem enigszins kunnen opvangen door instituties als de algemeen verbindend verklaring van CAO's, organen als de Stichting van de Arbeid, het stakingsrecht, de talrijke overlegprocedures, de wet economische mededinging, een reeks van uitkeringen enzovoort, blijft het 'geciviliseerd' (wat heet). Maar in zijn natuurlijke staat neigt het systeem naar een (soms barbaars) egoïsme. Overigens is die civilisatie het resultaat van meer dan een eeuw strijd van de arbeiders(beweging). Het is niet kado gekregen.

Neiging naar barbarij. Dat is wat de bevolking van de vroegere Sowjet-Unie nu ervaart. Wellicht bestond in 1989-1990 de verwachting over te kunnen stappen van een relatief stabiel reëel bestaand socialisme naar dat geciviliseerde kapitalisme. Maar dan hebben ze zich vergist. Ze stapten in feite in het ruwe, authentieke kapitalisme. En dat heeft hen de macht van de maffia, zwarte markten, straathandel in (gestolen) legerkledingen allerlei persoonlijke bezittingen opgeleverd. Het kapitalisme in zijn natuurlijke staat.

Verouderd bouwwerk

Welnu, als er grote veranderingen zijn, blijkt het institutionele bouwwerk relatief verouderd. Het functioneert niet meer, kan zelfs kontraproduktief worden. En die grote veranderingen zijn er. Al vaker gememoreerd: de technologie en de globalisering, maar vooral het in elkaar grijpen van die twee, de 'mix'.

Konkreet betekent dit dat de instrumenten waarmee de 'logika van het kapitaal' in bedwang werd gehouden, aan kracht verliezen. En dit opent de perspectieven voor de louche jongens. Sterker nog, omdat grote veranderingen gevestigde posities - bijvoorbeeld op een markt of in de politiek of in maatschappelijke instellingen - ter discussie stellen, sleuren de louche jongens ook redelijk bonafide ondernemers, ambtenaren, politici, wetenschappers en anderen die dit

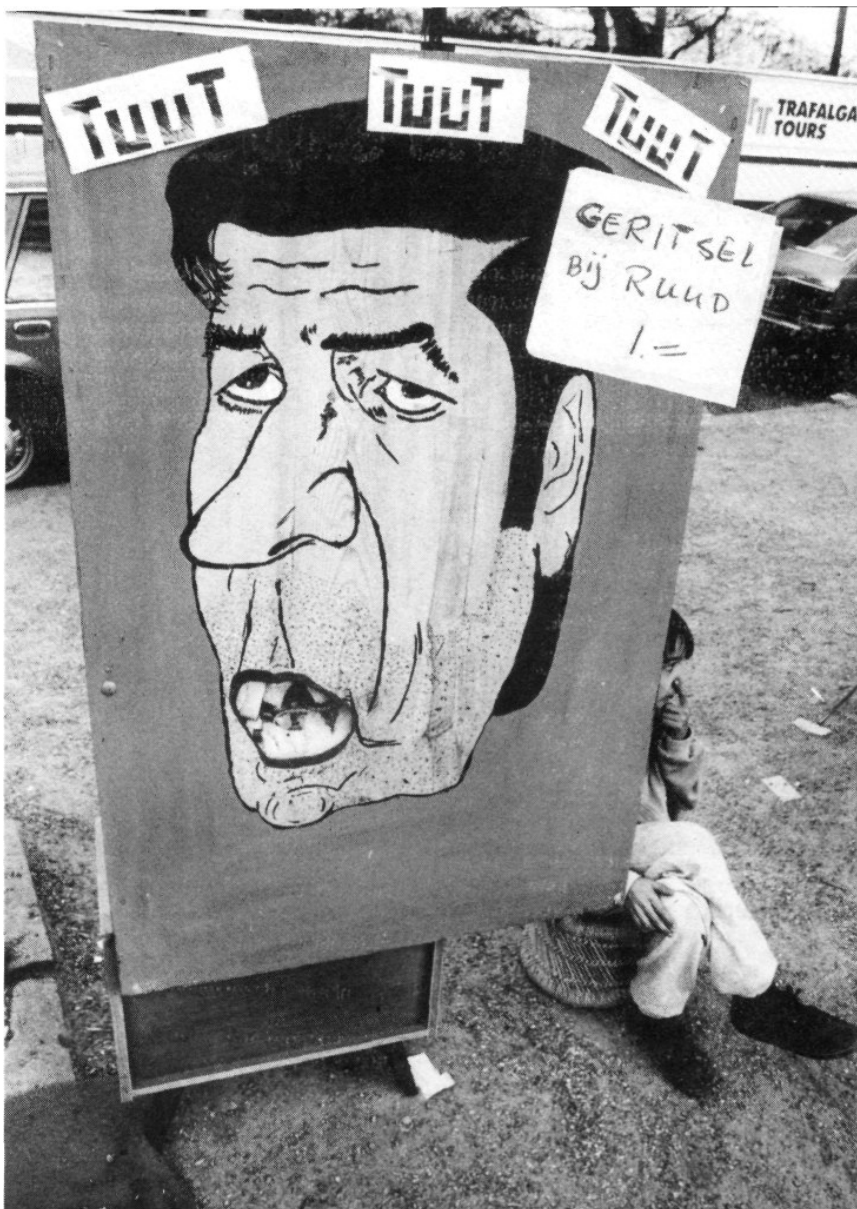

foto Chris Pennarts

aan den lijve ervaren, mee. Hetgeen wordt samengevat onder de noemer: normvervaging. Niet enkel de-kapitalistische ondernemer, maar ook de ambtsdrager, de politikus, de wetenschapper laat zich dan meer leiden door de logica van het kapitaal en de daarvan afgeleide normen. Als de economische processen (productie, distributie en besteding) globaliseren, kun je niet meer uit de voeten met regels, wetten, overeenkomsten, procedures die met het oog op het functioneren van een nationale volkshuishouding ontworpen zijn en door een nationale overheid gegarandeerd worden. Als het kapitaal zich vrijelijk ergens in de wereld kan vestigen, waar het goed kan gedijen in de vorm die Marx eens plasties omschreef met:

"Akkumuliert, akkumuliert, das ist

Mozes und der Propheten!", kan een nationale overheid daar met haar wetten en regels geen vat op krijgen. Gedijen bijvoorbeeld, omdat het belastingregime gunstig is, de lonen laag zijn en de arbeiders eronder gehouden worden.

Het ligt dan ook voor de hand dat de 'mix' van technologie en globalisering het kapitalisme, maar nu als een geglobaliseerd (globe) systeem, terugbrengt in zijn natuurlijke staat. Anders geformuleerd: dat het als internationaal systeem weer meer het karakter van een jungle krijgt. En dit is het natuurlijke territorium voor de louche jongens. Je ziet dan ook dat de criminaliteit globaliseert. Nederland is inmiddels het territorium van een chinese, turkse, joegosla-viese en columbiaanse onderwereld.

Naakt kapitalisme

Zo is konstaterbaar dat het naoorlogse institutionele bouwwerk, waarvan hiervan sprake was, niet meer naar behoeven functioneert. Het was opgezet op basis van een (Keynesiaanse) makro-economische theorie die ging over de nationale volkshuishouding met begrippen als 'nationaal produkt', 'nationaal inkomen', 'nationale bestedingen', 'nationale spaarquote' enzovoort enzovoort. Deze theorie met deze begrippen heeft door de globalisering aan betekenis verloren. En daarmee ook het daarop gebaseerde institutionele bouwwerk. De technologie vraagt om een kwalitatief andere arbeidskracht. De internationale concurrentie dwingt andere vormen van werkorganisatie af: 'just in time'-productie, kwaliteitscirkels en dergelijke. Verschuiving richting dienstverlening en de toetreding van vrouwen maken een ander type arbeider dominant.

In termen van Marx: nieuwe productie krachten, nieuwe productieverhoudingen, nieuwe sociale verhoudingen, nieuwe politieke verhoudingen, nieuwe ideologische verhoudingen, nieuwe kulturele verhoudingen enzovoort.

Dat is konstaterbaar. En daardoor is het oude institutionele bouwwerk achterhaald, is het disfunctioneel geworden. De ondergraving van gevestigde maatschappelijke posities die hiervan het gevolg is geweest, heeft de nodige onzekerheid veroorzaakt en daarmee bonafide ondernemers, ambtenaren, politici, wetenschappers, advocaten, notarissen, accountants en dergelijke meer toegankelijk gemaakt voor de louche jongens. Zij allen zijn in feite ontvankelijker geworden voor de spelregels van het naakte kapitalisme. En natuurlijk, als de uitkeringsgerechtigde hierover dagelijks informatie krijgt, denkt hij: 'maar die kunstjes kan ik ook flikken', waarop hij vervolgens zwart gaat bijklussen.

Dit is - lijkt mij - het verband tussen fraude/korruptie en de logica van het kapitaal. In stabiele periodes, waarin die logica getemd is, doen fraude en corruptie zich minder voor.

In die zin vormen de affaires een spiegel van de toestand waarin 'onze' economische orde verkeert. En daarom wordt in mijn knipselarchief de rubriek 'verloedering' dikker.

Wim Boerboom
(medewerker Katholieke Universiteit
Brabant)